

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.16, november 2020

Indledningen er redigeret af Krista Stinne Greve Rasmussen og Else Riisager
Tilsyn ved cand.theol., adj. professor (i dansk salme- og kirkehistorie) Jørgen Kjærgaard

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med
punktkommentarer, tekstreddegørelse og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

Indledning til

“[Salmer i anledning af jubelfesten 1836]”

ved Vanja Thaulow

Indhold

- 1 Reformationsfejringen i 1836
- 2 En forsmag på andet hæfte af Sang-Værk
- 3 Karakteristik af salmerne
 - 3.1 Stene om mig raabe skal
 - 3.2 Giv mig, Gud, en Psalme-Tunge
 - 3.3 Hyggelig, rolig
- 4 Efterliv
- 5 Anvendt litteratur
 - 5.1 Trykt
 - 5.2 Utrykt

1 Reformationsfejringen i 1836

I tre dage fra den 30. oktober til 1. november 1836 fejrede man trehundredåret for reformationens indførelse i Danmark. Den første og sidste dag blev fejret som kirkefest, mens der på andendagen var fest for universitetet og skolerne. Man fejrede den “store Kirkeforbedring”, som var kommet med reformation, og takkede for, at det var lykkedes at bevare “den rene evangeliske Kirke” gennem 300 år (Bach-Nielsen 2015, s. 177). Grundtvig udgav otte salmer som et led i denne fejring på selve reformationsdagen den 30. oktober 1836 i *Nordisk Kirke-Tidende*, nr. 44, som i stedet for den vanlige datering efter søndagene i kirkeåret bar overskriften “Danmarks Jubel-Fest”.

Grundtvig havde tidligere bidraget med salmer til jubelfesterne i både 1817 og 1826,

da man fejrede hhv. 300-året for startskuddet til reformationen (Martin Luthers opslag af de 95 teser på kirkedøren i Wittenberg) og tusindåret for kristendommens komme til Danmark med Ansgar. Ved de tidligere jubilæer havde Grundtvig ikke været indbudt til at deltage i den officielle fejring, og i 1826 var der endda blevet nedlagt forbud mod at synge hans *Danske Høitids-Psalmer* ved gudstjenesterne. I 1836 fik Grundtvig heller ikke nogen fremtrædende plads ved fejringen af reformationsjubilæet i København. Han blev ikke indbudt som taler ved lejligheden – han, som ellers havde beskæftiget sig indgående med, hvordan den lutherske reformation skulle fortsættes i samtiden – og han blev heller ikke tildelt akademiske titler eller dekoreret med ordner, sådan som mange øvrige teologer og præster blev. Han fik dog en erindringsmedalje og en indbydelse til det kongelige taffel. Lidt bittert fortalte han sin ven B.S. Ingemann, at han måtte gå sulten hjem derfra (brev fra Grundtvig til Ingemann, Mortensdag [dvs. 11. november] 1836, i Grundtvig & Ingemann 1882, s. 186).

Læs mere

For yderlige læsning om Grundtvigs deltagelse i jubilæet, se Rønning 1907-1914, bind 3:2, s. 156-160; Hansen 1937-1966, bind 1, s. 218 f., og Bach-Nielsen 2015, s. 203 f.

2 En forsmag på andet hæfte af *Sang-Værk*

Udgivelsen af den lille gruppe salmer i *Nordisk Kirke-Tidende* faldt godt i tråd med Grundtvigs hovedarbejdsområde på denne tid. I efteråret 1836 var han nemlig optaget af at udgive sit helt store salmeprojekt, *Sang-Værk til den Danske Kirke*, hvormed han ville forny den danske salmesang. Igennem en årrække havde han mere eller mindre intensivt arbejdet på det omfattende projekt, og påbegyndelsen af denne udgivelse kan ses som Grundtvigs hovedbidrag til reformationsfejringen. Det første hæfte af i alt otte var udkommet den 24. oktober 1836. Dette hæfte indeholdt primært salmer om kirken og dens historie, og udgivelsen var formentlig tilrettelagt efter, at præster kunne lade sig inspirere og benytte vers af Grundtvig i deres prædikener til reformationsfesten (jf. Bach-Nielsen 2015, s. 193).

Når Grundtvig knap en uge efter udgivelsen af sangværkets første hæfte valgte at lade otte nye salmer trykke i *Nordisk Kirke-Tidende*, er det højst sandsynlig sket på foranledning af redaktøren J.C. Lindberg, som har ønsket at bringe nogle salmer i sit ugeskrift i anledning af jubelfesten. Udgivelsen fungerede samtidig som reklame for Grundtvigs sangværk, idet der i det pågældende nummer af *Nordisk Kirke-Tidende* både fandtes en notits om, at *Sang-Værk*, hæfte 1, var udkommet (sp. 704), og en subscriptionsindbydelse på værket fra den Wahlske Boghandels forlag (se faksimile [her](#)). Det er påfaldende, at Lindberg og Grundtvig ikke valgte at trykke nogle salmer, der mere entydigt handlede om reformationen. Kun de to sidste af de otte salmer hentydede til, at det var jubelår. Salmerne i *Nordisk Kirke-Tidende* kredser i stedet om emnerne gudstjeneste, lovsang og menighedens fornyelse. De otte salmer kan måske bedst forstås som et forspil til udgivelsen af sangværkets næste hæfte. Salmerne blev nemlig allerede trykt igen i en let revideret form i andet hæfte af *Sang-*

Værk, som udkom den 24. december 1836. Her fik de hhv. nr. 33, 62, 32, 61, 31, 63, 36 og 37 (se *Bibliografien*, bind 1, s. 315-317).

3 Karakteristik af salmerne

De otte salmer står lidt uformidlet i *Nordisk Kirke-Tidende*. Salmerne bærer ingen fælles overskrift, men fire underoverskrifter, nemlig “Kirke-Staden”, “Davids-Psalmer”, “Guld-Brylluppet” og “Kirkens Gylden-Aar”. Davidssalmerne udgør langt størsteparten af udgivelsen, idet hele seks af de otte salmer er gendigtninger af Davidssalmer fra Det Gamle Testamente. Salmerne havde en særlig plads i Grundtvigs hjerte. I dem fandt han “en Dybde og Sandhed og Reenhed og Gudelighed i hver Tone, som er *mageløs selv i den christne Kiærligheds blomstrende Alder* [dvs. tidsalder]” (Grundtvig 1814, s. 360). I lighed med andre kristne salmedigtere fortolkede og gendigtede Grundtvig salmerne på en måde, så de kunne bruges som eksistentielle, kristne salmer (om den lange kristne tradition for at bruge og gendigte Davids salmer, se Balslev-Clausen 2002). Den kristne fortolkningspraksis tematiseres eksplicit i salmen “Mig rinder i Hu et lystigt Ord”, som er en gendigtning af Sl 45. Her forklares det, at hebræerne sang denne bryllupssalme om den jordiske kong David og hans dronning, mens kristne synger den om himmelkongen Kristus og hans brud, menigheden (strofe 9).

I sine gendigtninger af Davidssalmerne følger Grundtvig typisk sit forlæg relativt tæt, hvad angår strukturen, men tillader sig mange friheder mht. både teologien og det poetiske udtryk. Grundtvig forklarede selv i et brev til Ingemann, at han følte sig fri i forhold til gendigtningen af lige præcis Davidssalmerne. De er som “andet fremmed Gods, hvormed man paa eget Ansvar har fri Haand” (brev fra Grundtvig til Ingemann, Mortensdag [dvs. 11. november] 1836, i Grundtvig & Ingemann 1882, s. 187). Noten til afsnittet “Davids-Psalmer”, sp. 691, forklarer da også, at salmerne er “frit eftersungne, med Øie paa *Livet* i det *Nærværende* [dvs. i nutiden]”.

Læs mere

Christian Thodberg har sandsynliggjort, at Grundtvig, i hvert fald i arbejdet med “Hyggelig rolig”, hverken benyttede den hebraiske grundtekst eller samtidens danske bibeloversættelse som forlæg, men derimod den græske oversættelse af Det Gamle Testamente, *Septuaginta* (Thodberg 1998, jf. også Dahn 1984, s. 268 f.). Det er sandsynligt, at det samme gælder gendigtningerne af de øvrige Davidssalmer. Grundtvig foretrak at læse det græske sprog frem for det hebraiske, da han efter eget udsagn “var en Stympet i Jødelæsning” (*Grundtvigs Erindringer* 1948, s. 25).

Gudsbilledet i Grundtvigs gendigtninger er et andet end i Det Gamle Testaments salmer. Gud er ikke primært den mægtige og farlige Gud, som mennesket skal frygte, men Gud og mennesket indgår i en venskabelig relation. Mest tydeligt er dette i salmen “Fra fordums Tid, vor Frelser-Mand”, hvor det folkeviseagtige omkvæd slår fast, at der er indtruffet et omslag – bladet er vendt – og den vrede Gud har fået en “Mine mild” (strofe 2).

Her skal de tre vægtigste af de otte salmer til jubelfesten gennemgås én ad gangen. For en kort omtale af alle otte salmer i versionen fra *Sang-Værk* bind 1, hæfte 2, se Rode 1996, s. 84-88, 92-95 og 109-111.

3.1 Stene om mig raabe skal

Åbningssalmen "Stene om mig raabe skal" er en salme om kirken, som tager udgangspunkt i Luk 19,40. Her beder farisæerne Jesus om at få sine disciple til at tie stille, hvortil han svarer, at, hvis de tier, så vil stenene blot råbe i stedet. Grundtvig fortolker udsagnet frit, idet han gør stenene til et billede på alle jordens kirker (Lundgreen-Nielsen 1983, s. 97). Salmen handler om den universelle kirke i fortid, nutid og fremtid. Den kan inddeles i tre hovedafsnit på baggrund af dette tidsperspektiv.

Første afsnit (strofe 1-7) indledes med en vision om, at alle kirker må blive forenet i én storby, fra hvis tårne lovsang vil tone (1-2). Det beskrives, hvordan kirken i en periode har været tom, øde og tavs, men en tolvårsdreng (Jesus) kan vække den til live igen, og kirkefolket vil genopstå (3-7).

Anden afsnit (strofe 8-12) handler om den samtidige kirke. Det slås fast, at "Kirke-Staden staaer endnu" (8), og herpå følger en række eksempler på dette udsagn: Kirkens bygninger står endnu med skib, kor, døbefont, nadverbord og klokker (9-11). I kirken høres endnu Guds ord, og som svar herpå lyder Zions-sangen, dvs. menighedens lovsang (12).

Tredje afsnit (strofe 13-19) er en vision for, hvordan kirken fremover skal levendegøres. Afsnittet begynder med en direkte tiltale til menigheden, som opfordres til at tage Jesu' ord for pålydende og lade sig forene i troen (13-14). Hvis kirkerne fyldes med Guds ord og folkets amen, vil de blive en slags foregribelse af det himmelske Jerusalem (15-16). Til sidst sættes den fysiske kirkebygning i modsætning til den levende menighedskirke (17-19). Kirken er ikke lavet af sten (17,1), men skal bygges i menneskets hjerte ved Helligåndens hjælp (17,3 og 19,3). I dette tema er salmen nært beslægtet med "Kirken det er et gammelt Huus", som netop var udkommet i første hæfte af *Sang-Værk* (som nr. 22, se især strofe 3,2 og 9,2). Beskrivelsen af den materielle kirke som et skygebillede af den sande kirke af levende stene står centralt i sangværket og er en prægnant formulering af Grundtvigs opfattelse af forholdet mellem den synlige og den usynlige kirke (om Grundtvigs brug af skygesymbolet, også anvendt om kirken, se Nielsen 2009, s. 326-332). Påfaldende er udtrykket i salmens sidste strofe om, at man finder kirkestaden i enhver kristenfavn, men "bedst hos fromme Kvinder" (19,2). Kvinden er et tema i store dele af sangværket. Hun repræsenterer typisk hjertet, troen og følelserne i modsætning til den forstandsprægede mand.

Læs mere

For en nærmere udvikling af kvindens rolle i Grundtvigs sangværk, se Stevns 1950, s. 72-85, Rode 1996 og Heggem 2005.

“Stene om mig raabe skal” kan siges at være programmatisk for Grundtvigs sangværk. Det er netop hans hensigt med denne store salmesamling at lade alle kirker fra alle tider og steder klinge sammen. I salmens økumeniske perspektiv ligger der muligvis en brod mod den forordnede reformationsfest med dens hyldest til det lutherske alene (Rode 1996, s. 37 og 88).

I genoptrykket i *Sang-Værk*, hæfte 2, blev salmen forkortet til 10 strofer. Om forskellen på første og anden udgave, se Lundgreen-Nielsen 1983.

3.2 Giv mig, Gud, en Psalme-Tunge

“Giv mig, Gud, en Psalme-Tunge” er en gendigtning af Sl 92 i Det Gamle Testamente, som kan kvalificeres som en hymne eller en lovsang. Grundtvigs gendigtning er på én gang en salme om at synge lovsang og en lovsang i sig selv (Bjerg & Holst 2011, s. 55). Salmen kan, ligesom “Stene om mig raabe skal”, betragtes som en slags program for udgivelsen af sangværket. Salmen er Grundtvigs bøn om, at det må lykkes ham at forny salmesangen, som i sin kerne er lovsang (Malling 1962-1978, bind 2, s. 11).

Salmen kan inddeles i tre afsnit. Første afsnit (strofe 1-3) er en bøn om, at menneskets tunge, som i udgangspunktet er skabt til at tale, også må blive taget i brug til at synge. Salmens ‘jeg’ udtrykker et ønske om at blive i stand til at lovsynge Gud både morgen og aften. Fuglemetaforikken, som ikke findes i forlægget, er fremtrædende i Grundtvigs gendigtning. Ved lovsangen skal sjælen løfte sig på “Lærke-Vinger” (2,5). Fuglen er for Grundtvig et forbillede for mennesket både ved sin sang og ved sin evne til at løfte sig mod himlen (Balslev-Clausen 1991, s. 71).

Andet afsnit (strofe 4-6) omhandler det tåbelige menneske, som ikke forstår, at Guds (skaber)værk er et under, og at alting er mageløst. Det udpensles, hvordan det vil gå disse tåber, som også kaldes syndere (5,1) og fjender (6,1). I modsætning til Gud, som er evig, vil synderne gå til grunde. Deres skæbne beskrives med naturbilleder. De er som græs, der visner, og avner, som blæses bort.

Tredje afsnit (strofe 7-8) fokuserer på Guds løfte om, at “Retviisheden” på sigt vil spire frem og blive robust som palmen og cedertræet (modsat græsset og avnerne). Det menneske, som er Guds “gode Ven” bliver stillet en nærmest naturstridig forvandling i udsigt. Han vil opleve, at kræfterne tiltager med alderen (6), og at hjerteskuddet (den del af en plante, som væksten udgår fra) skal blomstre og brede sig “paa gamle Dage” (8,4). Han vil med andre ord opleve tiltagende vækst og livskraft. Til sidst vendes der tilbage til lovsangstemaet fra salmens begyndelse, hvorved strukturen udgør en slags cirkel. I salmens begyndelse var det fugle og mennesker, der lovpriste; nu er det bjerg og skov, som gentager: “Eiegod er Gud” (8,6).

Man kan forstå det sidste afsnit som handlende om menneskets konkrete erfaringer af vækst og fylde i mødet med Guds nåde (således Bjerg & Holst 2011), men det er bestemt også muligt at se et eskatologisk motiv i salmens afslutning, især i sidste strofe, hvor Guds “Gaarde” i betydningen “have” kan forstås som den himmelske Edens have, hvor hele skabningen istemmer lovsangen.

3.3 Hyggelig, rolig

“Hyggelig, rolig” er en gendigtning af Sl 84 i Det Gamle Testamente, en såkaldt valfartssang, dvs. en sang, der blev sunget af israelitterne, når de var på vej op til Jerusalem for at overvære en af de store årlige højtider. Grundtvig er i sin gendigtning relativt tro mod forlægget, idet han dog stadig tillader sig både poetiske og teologiske friheder. Ordvalget i første linje er udpræget grundtvigsk. Det Gamle Testaments tekst taler om, at Guds bolig er ‘elskelig’ eller ‘attråværdig’, men Grundtvig benytter i stedet det hjemlige udtryk “Hyggelig, rolig”. I manuskriptet til værket kan man desuden se, at Grundtvig først havde prøvet med “Munter og rolig” (se Lindbergs arkiv, Additamenta 934.13). Ordvalget i førstelinjen, og velsagtens den folkelige udtryksform i det hele taget, har fået Anders Malling til at kalde salmen “en af de mest danske, vi har” (1962-1987, bind 2, s. 310). Stilen er en særegen blanding af det jævne og det højstemte (jf. Aarsbo 1987, s. 128).

Læs mere

Der findes et forarbejde til salmen i Norne-Giæsts sang i “Ragna-Roke” i *Danne-Virke*, bind 3 (1817), s. 343-349, se [her](#). Selv om teksten i *Danne-Virke* er hele 21 strofer lang og på et andet versemål end “Hyggelig, rolig”, er der en del ligheder mellem de to tekster. De to første verselinjer af Norne-Giæsts sang lyder: “Hvor liflig, hvor rolig, / O Gud! er din Bolig!”. Denne variant er optrykt som nr. 66 i *Grundtvigs Sang-Værk 1944-1964*, bind 3.

I første strofe udtrykker digterjeget sin stærke længsel efter at “bo” hos Gud, dvs. efter at være i hans nærhed. I den gammeltestamentlige kontekst gælder længslen templet i Jerusalem, men hos Grundtvig gælder det på én gang gudstjenesten i kirken og Guds evige boliger, himmeriget. Nogle vil i første strofe se det romantiske længselsbegreb udfoldet (Rode 1996, s. 109), men sjælens længsel efter at bo hos Gud findes nu tydeligt udtrykt i den gammeltestamentlige salme også. Strofe 2 beskriver Gud som “Godhedens Kilde” og som den gæstfri vært, der lader spurve og svale holde til i hans sale. ‘Jeget’ beder om, at Gud også vil unde ham et skjul. At bo hos Gud beskrives som den højeste lykke (3,2).

Strofe 4 er salmens centrum. Her hedder det, at allerede “hernede”, dvs. i det jordiske liv, kan det menneske, som tror Gud, prise sig lykkeligt, fordi det har mulighed for at skue ind i himmeriget. Gud har nemlig i menneskehjertet skabt en stige, som fører til “Himmerigs Sal” (4,8), en allusion til Jakobsstigen i 1 Mos 28,12. Der er derved skabt forbindelse mellem himmel og jord. Der er banet en vej, som fører til Guds bolig.

Læs mere

I den reviderede udgave af “Hyggelig, rolig” i *Sang-Værk 1*, hæfte 2, ændrede Grundtvig ordet “Stige” til “Trappe”, hvilket i højere grad giver associationer til kirkerummet (indgangstrappen og kortrappen).

I strofe 5 og 6 fortsætter salmens bevægelse opad med en beskrivelse af, hvordan

kristenlivet er et liv i vækst. Guds børn skal vokse i kræfter og stige til det højdepunkt, det er at se Guds herlighed (5,8). Grundtvig trækker her på den klassiske teologiske idé om, at den højeste form for gudserkendelse består i at se Gud, *visio beatifica* (lat., det lyksalige syn, jf. Høgenhaven 2011, s. 72). I strofe 6 lovpriser igen det at leve i Guds nærhed: At leve én (hellig)dag med Gud er bedre end tusinde almindelige dage. I Guds nærhed kan sjælen løfte sig og ved hjælp af sangens vingede ord fare af sted "over Stjernerne". I de sidste to strofer, 7-8, giver 'jeget' udtryk for, at det ikke vil bytte sin plads hos Gud for noget, for Gud er menneskets beskytter (skjold), og han holder øje med sine "salvede Smaa", dvs. de døbte, indtil de en dag skal stå for hans ansigt. Ligesom "Giv mig, Gud, en Psalme-Tunge", kan man tale om, at salmen har en cirkelstruktur: 'jeget' lægger ud med at længes efter Guds (ideelle) bolig og ender med foreløbigt at finde Guds (konkrete) "Hytte" i kirken og dens gudstjeneste. For en mere detaljeret gennemgang af salmen og den opbygning, se Bjerg & Holst 2011, der forstår salmens struktur som tre koncentriske cirkler, centreret omkring strofe fire (s. 244).

Der er et tydeligt eskatologisk tema i Grundtvig gendigtning af denne Davidssalme (især strofe 4,5 og 8). Høgenhaven vurderer, at Grundtvig har transformeret den oprindelige salmes valfartsmotiv til et eskatologisk motiv. Bevægelsen er skiftet fra horisontal til vertikal, og menneskets rejse har fået et transcendent mål (Høgenhaven 2011, s. 72). Bevægelsen går fra "Taarerne Dal" til "Himmerigs Sal", men samtidig foregribes det eskatologiske endemål i gudstjenesten. Det, som menigheden oplever i gudstjenesten, og det, der venter dem i det hinsides, glider over i hinanden (Dahn 1984, s. 268). Ganske vist kan mennesket endnu ikke bo hos Gud i himmeriget, men det kan gæste hans helligdom (strofe 1).

4 Efterliv

Af de otte salmer, som blev udgivet i anledning af reformationsfejringen, fik "Giv mig, Gud, en Psalme-Tunge" og "Hyggelig, rolig" en blivende plads i dansk salmetradition. Begge salmer blev genoptrykt i flere forskellige salmesamlinger i løbet af Grundtvigs levetid, se afsnittet "Senere udgaver" i [tekstredøgørelsen](#). Også kortere uddrag af salmerne blev benyttet, bl.a. som mottovers til flere salmebøger. Denne tradition begyndte med Prøvehæftet 1845, som Grundtvig var med til at udarbejde. De to salmer findes i den nuværende autoriserede salmebog (2002) som hhv. nr. 4 og 411. I de nyere versioner af "Hyggelig, rolig" er strofe 8 dog udeladt.

5 Anvendt litteratur

5.1 Trykt

- Bach-Nielsen, Carsten (2015) *Fra jubelfest til kulturår. Danske reformationsfejringer gennem 400 år*. Aarhus.
- Balslev-Clausen, Peter (1991) *Det vingede ord. Om N. F. S. Grundtvigs salmedigtning*. Frederiksberg.
- Balslev-Clausen, Peter (2002) "Davids-salmer gendigtet på dansk" i *Hymnologiske Meddelelser*, 31. årgang, nr. 1, s. 1-48. København.

- *Bibliografien*, se Johansen, Steen (1948-1954).
- Bjerg, Svend & Søren Holst (2011) *Den gyldne harpe. Poetisk teologi i Davids og Grundtvigs salmer*. København.
- Dahn, Helge (1984) *Salmehåndbogen. En gennemgang af den danske salmebog*, 2. udg. [1968]. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1814) *Kort Begreb af Verdens Krønike, betragtet i Sammenhæng*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1816) "Ragna-Roke, (et dansk Æmter)" i *Danne-Virke et Tids-Skrift*, bind 3, s. 301-382. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1836) *Sang-Værk til den Danske Kirke*, bind 1, hæfte 2:8. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1868) *Salmer og aandelige Sange*, 1-5, bind 1: *Sang-Værk til Den Danske Kirke*. København.
- Grundtvig, N.F.S. & B.S. Ingemann (1882) *Grundtvig og Ingemann. Brevvexling 1821-1859*, udg. Svend Grundtvig. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1944-1964) *Grundtvigs Sang-Værk. Samlet udgave*, udg. Uffe Hansen, Ejnar Skovrup, Th. Balslev & Ernst J. Borup. København.
- *Grundtvigs Erindringer* 1948, se Johansen, Steen & Henning Høirup (1948).
- Hansen, Uffe (1937-1966) *Grundtvigs Salmedigtning. Dens Historie og Indhold*, bind 1-3. Odense og København.
- Heggem, Synnøve S. (2005) *Kjærlighetens makt, maskerade og mosaikk. En lesning av N.F.S. Grundtvigs Sang-Værk til den Danske Kirke*. Oslo.
- Høgenhaven, Jesper (2011) "Grundtvig som fortolker af Det Gamle Testamente" i *Grundtvig-Studier* 2011, s. 51-80. København.
- Johansen, Steen (1948-1954) *Bibliografi over N.F.S. Grundtvigs skrifter*, bind 1-4. København.
- Johansen, Steen & Henning Høirup (1948) *Grundtvigs Erindringer og Erindringer om Grundtvig. I Udvalg*. København.
- Kjøbenhavns geistlige Convents Psalme-Comitee udg. (1845) *Kirke-Psalmer udgivne til Prøve*. København.
- Malling, Anders (1962-1978) *Dansk salmehistorie*, bind 1-8. København.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming (1983) "Mellem romantik og oplysningstid -

Grundtvig i litteraturhistorisk perspektiv” i Jørgen I. Jensen & Erik A. Nielsen (red.) *Efterklange – et Grundtvig-seminar*, s. 93-103. Aarhus.

- Nielsen, Erik A. (2009) *Kristendommens retorik. Den kristne digtnings billedformer. Billed-sprog I*. København.
- Prøvehæftet 1845, se Kjøbenhavns geistlige Convents Psalme-Comitee udg. (1845).
- *Psalmebog til Kirke- og Huus-Andagt* (Roskilde Konvents salmebog) (1856). København.
- Rode, Randi Habersaat (1996) *Barneglad og engleklog. Grundtvigs selvforståelse i Sang-Værk til den danske Kirke, I*. København.
- Rønning, Frederik (1907-1914) *N.F.S. Grundtvig. Et bidrag til skildring af dansk åndsliv i det 19. århundrede*, 1-4, bind 3:2 (1912). København.
- Stevns, Magnus (1950) “Kvinden i Grundtvigs Salmer” i *Fra Grundtvigs Salmeværksted*, udg. Henning Høirup & Steen Johansen, s. 72-85. København.
- Thodberg, Christian (1998) “Grundtvig og Gammel Testamente – den danske Bibel eller Septuaginta” i *Grundtvig-Studier* 1998, s. 61-80. København.
- Aarsbo, Jens (1987) “Sprogmeisteren. Om Grundtvigs sprog og salmedigtning” i *Hymnologiske Meddelelser*, 16. årgang, nr. 3-4, s. 115-173. København.

5.2 Utrykt

- Grundtvig, N.F.S. (1836) [Syv salmer], J.C. Lindbergs arkiv, Additamenta 934.13 4°, Det Kongelige Bibliotek, København.